

Ἡ Ὁρθόδοξη συμβολή στή θεμελίωση τοῦ θεμιτοῦ τοῦ διαθρησκειακοῦ διαλόγου στήν παγκόσμια χριστιανική ἱεραποστολή

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗ*

Ἡ ἀποστολή τῆς Ἐκκλησίας πραγματώνεται ὅταν ἔρχεται σέ διαλεκτική ἐπαφή μέ τόν κόσμο ἀσκώντας ἐκκλησιαστική καί κοινωνική διακονία. Στήν παγκόσμια ἱεραποστολή αὐτή ἡ διαλεκτική σχέση μεταξύ τῶν ἀνθρώπων διαφορετικῶν πίστεων ἀποκτᾶ ἕνα ἰδιάζον νόημα: Ὑπερβαίνει τήν ἀπλή παράθεση καί ἀνταλλαγή ἀπόψεων καί προχωρᾷ στή συνεργασία, ἀφοῦ βασικό διαλογικό χαρακτηριστικό εἶναι ἡ ἀμοιβαιότητα. Τά τελευταῖα χρόνια ἔχουν ὀργανωθεῖ σημαντικές διαθρησκειακές συναντήσεις πού ἀφήνουν μία νότα αισιοδοξίας γιά ἕνα καλύτερο κόσμο. Στό πλαίσιο τῶν συναντήσεων αὐτῶν ἡ ἀμοιβαιότητα πραγματώνεται ὡς «*ἡ ἐμπειρία τοῦ νά ζεῖς μαζί, νά στοχάζεσαι ἀπό κοινοῦ καί νά ἐργάζεσαι μαζί*»¹.

Ἡ ἔννοια τοῦ διαθρησκειακοῦ διαλόγου συνδέεται πολὺ στενά μέ τήν ἱεραποστολή, ἰδιαίτερα ὅταν προκύπτει τὸ θέμα τῆς βαθύτερης κατανόησης τῶν μή-Χριστιανικῶν θρησκειῶν. Τὸ θέμα αὐτὸ πέρασε ἀπὸ διάφορα στάδια στοῦ πλαισίου τῆς οἰκουμενικῆς κίνησης γιά νά βρεθεῖ τὰ τελευταῖα χρόνια στίς πρώτες θέσεις τῆς οἰκουμενικῆς ἀτζέντας. Ἰδιαίτερα μετὰ τὰ γεγονότα τῆς 11^{ης} Σεπτεμβρίου καί γενικότερα μετὰ τὴν αὔξηση τῶν κρουσμάτων βίας μέ τὸ πρόσημα θρησκευτικῶν φονταμενταλιστικῶν θέσεων, σέ συνδυασμὸ μέ τὴν ἐπίδραση τῆς παγκοσμιοποίησης, ὁ διαθρησκειακὸς διάλογος ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς σύγχρονης ἱεραποστολῆς γίνεται ἐπιτακτικός.

* Ὁ Νικόλαος Δημητριάδης εἶναι Δρ. Θεολογίας.

1. Βλ. APAM I (Καθολικὸς τῆς Κιλικίας), «Central Committee Press release, 26-08-03 Inter-religious dialogue an ecumenical priority» στοῦ διαδικτύου <http://www2.wcccoe.org/ccdocuments/2003.nsf>

Ἡ σύνδεση τῶν ὄρων ἱεραποστολή - διαθρησκειακὸς διάλογος

Ὁ ὄρος *ἱεραποστολή* μπορεῖ νὰ ἀποκτήσει καὶ ἀρνητικὴ χροιά ἂν ἀπομωνωθεῖ στὴν παρεμβατικὴ του διάσταση. Αὐτὸ ἐν μέρει θὰ μπορούσε νὰ ἰσχύει, ἂν ἐξετάζαμε τὴ θρησκεία ὡς ἐπέμβαση σὲ ἕναν πολιτισμὸ μὲ σκοπὸ τὴν καθιέρωση νέων στοιχείων². Ἀντίθετα ὁ ὄρος *διάλογος* καὶ κατ' ἐπέκταση ὁ διαθρησκειακὸς διάλογος, ὡς δηλωτικὸς μιᾶς ἀνταποδοτικῆς σχέσης στὶς διανθρώπινες ἀνάγκες, εἶναι μία ἔννοια μὲ θετικὸ πάντα πρόσημο³. Στὶς οἰκουμενικὲς συζητήσεις ὁ διάλογος ἐκφράζει τὴν καταλληλότερη προσέγγιση στὶς σχέσεις τῶν χριστιανῶν μὲ τοὺς ἀνθρώπους ἄλλων πίστεων καὶ ἰδεολογιῶν. Τὰ θεμέλια γιὰ κάτι τέτοιο εἶχαν τεθεῖ ἤδη στὴν 3^η Γενικὴ Συνέλευση τοῦ ΠΣΕ στὸ Νέο Δελχί τὸ 1961, ἐκεῖ ὅπου ὁ διαθρησκειακὸς διάλογος θεωρεῖται πλέον τμῆμα τῆς ἱεραποστολῆς ἢ ἀκόμα καὶ ἐξέλιξή της⁴.

2. Παρ' ὅλο πὸν ἐτυμολογικὰ ὁ ὄρος *ἱεραποστολή* φανερώνει τὸ ἱερὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας, ὅταν ἐκλαμβάνεται ὡς ἐπέμβαση καὶ καθιέρωση ἰδεολογιῶν τότε ἐννοιολογικὰ ἀλλάζει. Αὐτὸ ὀφείλεται σὲ μία τάση ἀπολυτοποίησης καὶ ἀπλούστευσης τῶν πραγμάτων. Βλ. περισσότερα ΒΟΥΓΑΡΑΚΗ ΗΛΙΑ, *Ἱεραποστολή. Δρόμοι καὶ δομές*, ἔκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 1989, ἰδιαίτ. σελ 15.

3. Πρβλ. ΛΑΠΠΑ ΔΗΜ., *Ὁ διάλογος καὶ τὸ μάθημα τῶν θρησκευτικῶν στῆ δευτεροβάθμια ἐκπαίδευση*, Διδακτορικὴ Διατριβὴ πὸν ὑποβλήθηκε στὸ Τμῆμα Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1999. Ἰδιαίτ. σελ. 11. Χαρακτηριστικὸ εἶναι καὶ τὸ σχόλιο τοῦ *Ε. Παπανούτσου*: «Στὸν διάλογο κάθε μέρος βιώνει τὴν ἄλλη πλευρὰ ἔτσι ὥστε ἡ ἐπικοινωνία τους νὰ γίνεται μία πραγματικὴ προσφώνηση καὶ ἀπάντηση, στὴν ὁποία ὁ καθένας πληροφορεῖ καὶ μαθαίνει». Στὴ συνέχεια διευκρινίζοντας τὴ διαλογικὴ ἀρχή, σημειώνει: «Σημαίνει ὅτι εἴμαστε ἀνοικτοὶ στὴν ἄλλη πλευρὰ, ὅτι σεβόμαστε, ἀποδεχόμαστε καὶ ἀναγνωρίζουμε τὸ ἄλλο πρόσωπο. Ἔχουμε τὴ διάθεση νὰ τὸ ἀκούσουμε, ἀλλὰ καὶ νὰ τοῦ ἀποκριθοῦμε. Ἐπιθυμοῦμε τὴ συνεργασία του καὶ ὄχι τὸν ἐναντίον του ἀνταγωνισμό. Τὸν θέλουμε συνεργευνήτῃ στὴν ἀναζήτηση τῆς ἀλήθειας καὶ στὴ μὀρφωση». ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΥ Ε. Π., *Ἡ παιδεία τὸ μεγάλο μας πρόβλημα*, Ἀθήνα 1976, σελ. 343.

4. Ὁ διαθρησκειακὸς διάλογος δὲν εἶναι διάλογος διπλωματίας, ἀλλὰ δηλώνει τὴ χριστιανικὴ μαρτυρία. Σὲ ἀνάλογα συμπεράσματα ὀδηγήθηκε ἡ συμβουλευτικὴ ἐπιτροπὴ μιᾶς ὀμάδας ἐπιστημόνων πὸν ἀσχολοῦνται μὲ τὴν Ἱεραποστολὴ σὲ συνέδριο πὸν ἔλαβε χώρα στὴ Ρώμη λίγους μῆνες πρὶν τὸ Συνέδριο τοῦ CWME στὴν Ἀθήνα τὸ Μάιο τοῦ 2005. Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ Συνεδρίου μποροῦν νὰ ἀναζητηθοῦν στὸ MATTEY JACQUES, *Preparatory Paper No 8 Young missiologists consultation*, Centro Internazionale Animazione Missionaria C.I.A.M. Rome, Italy - January 19-25, 2005, στὸ διαδίκτυο <http://www.oikoumene.org/en/resources/documents/wcc-commissions/mission-and-evangelism/cwme-world-conference-athens-2005/preparatory-paper-n-8-young-missiologists-consultation.html> ἀλλὰ καὶ στὸ MATTHEY JACQUES, *Come Holy Spirit, Heal and Reconcile Report of the CWME, Athens, May 2005*, ἔκδ. WCC, Geneva 2008. Στὰ τέλη τοῦ '30 καὶ συγκεκριμένα στὸ Ἱεραποστολικὸ Συμβούλιο τοῦ Tambaram τῆς Ἰνδίας τὸ 1938 αἰχμὲς γιὰ τὸν διάλογο ὑπῆρχαν, ἀλλὰ αὐτὴ ἡ ἰδέα βρῆκε γόνιμο ἔδαφος μετὰ τὸ 1970.

‘Ο διαθρησκειακός διάλογος και η ὀρθόδοξη συμβολή στην παγκόσμια ἱεραποστολική κίνηση

Στὴν παγκόσμια ἱεραποστολή, ὅπως αὐτὴ ἐκφράζεται στὰ συνέδρια τοῦ ΠΣΕ, ἀρχικὰ ἐπικρατοῦσε ἡ ἀντίληψη γιὰ ἕναν ἔντονο διαχωρισμὸ τῶν «σωσμένων» καὶ «ἐκείνων ποὺ εἶχαν ἀνάγκη σωτηρίας», ἡ ὁποία ἐπικροτήθηκε ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ κατανοοῦσαν τὴν ἱεραποστολή σύμφωνα μὲ τὸ παράδειγμα ποὺ στηριζόνταν στὴν *missio Christi*⁵.

Ἡ ἰδέα τῆς χριστοκεντρικῆς παγκοσμιότητας συνέβαλε στὸ νὰ μετατραπῇ ὁ ὕγιης χριστοκεντρισμὸς σὲ προβληματικὸ χριστομονισμό. Ἐπρόκειτο γιὰ μιὰ θεολογικὰ προβληματικὴ ἰδέα ποὺ φανέρωνε τὴν πνευματολογικὴ λήθη τοῦ Δυτικοῦ χριστιανισμοῦ⁶. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἡ ὀρθόδοξη συμβολή εἶναι σημαντικώτατη. Ἡ μέθοδος τοῦ προσηλυτισμοῦ καταδικάζεται ὡς μέσο προσέγγισης τῶν ἀλλοθρήσκων καὶ οὐσιαστικὰ γιὰ πρώτη φορὰ τίθενται τὰ θεμέλια τοῦ διαλόγου, ἀφοῦ στὴν ἱεραποστολικὴ ὀρολογία χρησιμοποιοῦνται οἱ ὅροι *διαθρησκειακός διάλογος καὶ μαρτυρία*⁷. Ὁ μητροπολίτης τοῦ Λιβάνου George Khodr, κύριος ἐκφραστὴς τοῦ πνευματολογικοῦ παραδείγματος, ὑπογραμμίζει πὼς μιὰ χριστοκεντρικὴ θεολογία διαχωρίζει τὸν Χριστὸ ἀπὸ τὸ μυστήριό τῆς Ἁγίας Τριάδος. Αὐτὸ, βέβαια, δὲν σημαίνει ἐγκατάλειψη τῆς σωτηριολογικῆς σημασίας τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος παραμένει «ἡ ὁδός, ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή» (Ἰω.

5. Τὴν ἰδέα αὐτὴ περὶ ἀποκλειστικότητας τῆς σωτηρίας καὶ διαίρεσης τοῦ κόσμου σὲ «σωσμένους» καὶ «μὴ» τὴν ἀπομάκρυνε ὀριστικὰ ἡ θεμελίωση τῆς ἱεραποστολῆς ὡς «ἔργο τοῦ Θεοῦ» (*missio Dei*).

6. «Ἡ δυναμικὴ συνάντηση», ὁμολογοῦσε πρὶν 20 χρόνια κορυφαῖος θεολόγος τῆς Δύσεως, «μὲ τὶς ὀρθόδοξες παραδόσεις στὸ πεδίο τῆς θεολογίας καὶ τῆς πνευματικότητας, μᾶς ἔκανε νὰ συνειδητοποιήσουμε τὴ βαθιὰ ριζωμένη *πνευματολογικὴ λήθη* (Walter Kasper) στὸν Δυτικὸ Χριστιανισμό, τόσο στὴν Καθολικὴ ὅσο καὶ στὴν Προτεσταντικὴ μορφὴ του». RAISER K., *Τὸ μέλλον τοῦ οἰκουμενισμοῦ*, σελ. 174. Βλ. καὶ NEWBIGIN L., *Trinitarian Faith and Today's Mission*, Richmond, 1963. MOLTSMANN J., *The Trinity and the Kingdom of God*, London 1981, καὶ BOFF L., Tunbridge Wells 1988.

7. Βλ. ION BRIA, *Martyria-Mission*, Geneva, 1980. VASSILIADIS P., *Eucharist and Witness. Orthodox Perspectives on the Unity and Mission of the Church*, Geneva 1998. ΓΙΑΝΝΟΥΛΑΤΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ, *Ἱεραποστολή*, ἰδιαίτ. σελ. 267- 275. Πολλὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν ἔννοια τῆς μαρτυρίας πρὸς τοὺς ἀλλόθρησκους ἀντλοῦμε ἀπὸ τὴν οἰκουμενικὴ διακήρυξη γιὰ τὴν ἱεραποστολή μὲ τίτλο, *Mission and Evangelism* καὶ ἰδιαίτερα ἀπὸ τὸ τελευταῖο κεφάλαιο, μὲ τίτλο «Μαρτυρία στοὺς ὁπαδοὺς ἄλλων θρησκειῶν καὶ σύγχρονων ιδεολογιῶν». (μτφρ. Νίκου Δημητριάδη). Παρὰπέμπεται στὸ παράρτημα τοῦ βιβλίου τοῦ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗ ΠΕΤΡΟΥ, *Ἐνόητα καὶ Μαρτυρία*.

14,6), αλλά δυναμική επανερμηνεία της χριστολογίας μέσω της πνευματολογίας⁸, αναγνωρίζοντας με άλλα λόγια ότι το Ἅγιο «Πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ» (Ἰω. 3,8). Ἀπὸ τὴ στιγμή πού τὸ Πνεῦμα «ὅπου θέλει πνεῖ» δὲν μποροῦμε νὰ ἀποκλείσουμε τὶς μὴ-Χριστιανικὲς θρησκείες ὡς σημεῖα στὰ ὁποῖα ἐργάζεται τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Ὁ Khodr θεωρεῖ πὼς τὸ κύριο ἱεραποστολικὸ μας ἔργο εἶναι «νὰ ἀκολουθήσουμε τὰ ἴχνη τοῦ Χριστοῦ ὅπως αὐτὰ γίνονται αἰσθητὰ στὶς σκιὲς τῶν ἄλλων θρησκειῶν»⁹. Μὲ τὴν συμβολὴ τῆς πνευματολογίας, διευρύνεται τὸ θεολογικὸ ὄραμα καὶ ἡ ἔννοια τῆς ἱεραποστολικῆς δράσης ἀλλάζει¹⁰. Ἡ ἱεραποστολὴ ὁδηγεῖται στὴν ἐγκατάλειψη τῆς ἱμπεριαλιστικῆς τακτικῆς καὶ στὴν υἱοθέτηση τῆς συμπεριφορᾶς τῆς χριστιανικῆς μαρτυρίας¹¹. Ἡ ἔμφραση δὲν δίνεται πλέον στὸν προσηλυτισμό, ἀλλὰ στὴ μεταμόρφωση τῶν πιστῶν τῶν ἄλλων θρησκειῶν ἐξαιτίας τῆς ἐπαφῆς τους μὲ τὸ Εὐαγγέλιο καὶ τὴ χριστιανικὴ μαρτυρία μέσω τοῦ Ἁγίου Πνεύματος¹². Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἀγκαλιάζει ὅλη τὴ δημιουργία καὶ τὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας καὶ μᾶς ὁδηγεῖ στὸ νὰ διακρίνουμε τὶς ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ στὸν κόσμο πέρα ἀπὸ τὸ γεγονὸς τῆς ἐνανθρώπισης. Ἡ οἰκονομία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος συμπορεύεται μὲ τὴν οἰκονομία τοῦ Υἱοῦ (τονίζουμε χωρὶς νὰ τὴν καταργεῖ) καὶ γίνονται ἐργαλεῖα γιὰ τὴ σωτηρία ὅλου τοῦ κόσμου¹³. Τὰ ὄρια τῆς Ἐκκλησίας διευρύνονται καὶ τὰ θρησκευτικὰ καὶ πολιτισμικὰ σύνδρομα ἀνωτερότητας δίνουν τὴ θέση τους σὲ μιὰ ταπεινὴ διάθεση γιὰ διαθρησκειακὸ διάλογο.

8. Βλ. ZIZIOULAS (Μητρ. Περγάμου) J., *Being as Communion, Studies in Personhood and the Church*, SVP, Crestwood, New York 1993.

9. KHODR GEORGES, "Christianity in a Pluralistic World - The Economy of the Holy Spirit," *The Ecumenical Review* 23 (April, 1971), σελ.128.

10. Στὴ σύγχρονη ἱεραποστολικὴ ὀρολογία αὐτὸ μεταφράζεται ὡς ἡ δυναμικὴ επανερμηνεία τῆς χριστολογίας μέσω τῆς πνευματολογίας. Βλ. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗ ΠΕΤΡΟΥ, *Ἐνότητα καὶ Μαρτυρία*, σελ. 86. Εἰδικότερα γιὰ τὸ θέμα στὴν ἐμπεριστατωμένη μελέτη τοῦ μητροπολίτη Περγάμου, JOHN D. ZIZIOULAS, *Being as Communion. Studies in Personhood and the Church*, SVS Press, Canada 1985.

11. Βλ. σχετικὰ (Μητρ. Περγάμου) JOHN ZIZIOULAS, *Being as Communion*.

12. Τὸ παλαιὸ ἱεραποστολικὸ παράδειγμα βασιζόταν στὴ διαίρεση τοῦ κόσμου σὲ «σωσιμένους» καὶ σὲ ἐκείνους πού ἔχουν ἀνάγκη σωτηρίας». Βλ. ΠΕΤΡΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ, *Ἐνότητα καὶ Μαρτυρία*, σελ. 68.

13. Ἡ φράση «ὅλου τοῦ κόσμου» περιλαμβάνει ὄχι μόνο τὴν Ἐκκλησία ἀλλὰ καὶ πολλὲς ἄλλες δυνάμεις πού χρησιμοποιεῖ ὁ Θεὸς στὸ ἔργο τῆς σωτηρίας. Πρβλ. ΠΕΤΡΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ, *Ἐνότητα καὶ Μαρτυρία*, σελ 69.

Στην ὀρθόδοξη αὐτὴ συμβολὴ ἔρχεται νὰ προστεθεῖ ἡ τριαδικὴ διδασκαλία ποὺ περιγράφει τὴν ἐσωτερικὴ δυναμικὴ τῆς Ἁγίας Τριάδος ποὺ βρίσκει ἐφαρμογὴ στὴ νέα ὀπτικὴ μὲ τὴν ὁποία βλέπουμε τοὺς ἀνθρώπους διαφορετικῶν θρησκευμάτων. Ἡ ζωὴ τῆς κοινωρίας ποὺ ἐνυπάρχει στὴ θεότητα ἀποτελεῖ τὸν ὁδηγὸ τῆς ἱεραποστολῆς καὶ τὸν διαλογικὸ τρόπο προσέγγισης τοῦ ἄλλοθρήσκου¹⁴. Ἡ ἔκφραση τῆς κοινωρίας καὶ τῆς ἀγάπης μεταβιβάζεται στὸν ὑπόλοιπο κόσμο ὄχι ὡς δόγμα ἢ ἠθικὴ ἐπιταγὴ, ἀλλὰ ὡς μαρτυρία τῆς κοινωρίας ἀνάμεσα στὰ πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ὁ Ἰωάννης Ζηζιούλας τονίζει στὸ ἔργο του, ὅτι πρωταρχικὸ ἔργο τοῦ Πνεύματος εἶναι ἡ ὑπέρβαση τῆς ἀτομικότητος¹⁵. Ὅταν ὑπερβαίνουμε τὴν ἀτομικότητά μας, ἀναγνωρίζουμε τὴν ἑτερότητα καὶ κατὰ συνέπεια τὴ δεχόμεσθε ὡς ἀπαραίτητο συστατικὸ τῆς «κοινωρίας»¹⁶. Ὁ «ἄλλος» δὲν ἀποτελεῖ ἔρμαιο τῆς ἀνεκτικότητάς μας. Εἶναι συνοδοιπόρος στὴν ἀναζήτησιν τῆς ἀλήθειας.

Ἡ προβολὴ τῆς εὐχαριστιακῆς ἐκκλησιολογίας καὶ τοῦ εὐχαριστιακοῦ ὁράματος στὶς πανορθόδοξες διασκέψεις τόνισαν τὴ σχέση τῆς Εὐχαριστίας μὲ τὴν ἱεραποστολὴ καὶ τὴ νέα τῆς ἔκφραση, αὐτὴ τῆς μαρτυρίας¹⁷. Στὸ νὰ θεθοῦν τὰ θεμέλια γιὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ διαθρησκειακοῦ διαλόγου ἢ προώθησιν αὐτῆς τῆς ιδέας εἶχε ἰδιαίτερη σημασία. Παράλληλα μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἔννοιας τῆς «Λειτουργίας μετὰ τὴ λειτουργία» ἀπὸ τὸν διάδοχο τοῦ Ἀναστασίου στὴ θέση τοῦ Γραμματέα τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ CWME, Ion Bria, ὑπογραμμίζεται ἡ διττὴ προσφορὰ τῆς Ἐκκλησίας ὡς λατρευτικῆς κοινότητος καὶ ὡς μαρτυρίας, δηλαδὴ ἀποστολῆς καὶ διακονίας¹⁸. Τὸ μοντέλο τοῦ «οἴκου τοῦ Θεοῦ» ποῦ, ὅπως

14. Πρβλ. ΠΕΤΡΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ, *Ἡ Ὁρθοδοξία στὸ σταυροδρόμι*, ἐκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1992.

15. Ἡ πνευματολογία ἀποτελεσε βασικὸ σημεῖο διένεξης ἀνάμεσα σὲ Ἀνατολὴ καὶ Δύση.

16. Ἡ πολυμορφία τῶν στοιχείων σὲ μία κοινωρία ἀποτελεῖ προϋπόθεσιν γιὰ τὴ δημιουργία μίας πραγματικῆς κοινωρίας, ὑπὸ τὸν ἀπαράβατο ὄρο μίας κοινῆς ἐκκλησιολογικῆς συνισταμένης. Βλ. ΠΕΤΡΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ, «The Future of Theological Education in Europe», *Oikoumene and Theology: The 1993-95 Erasmus Lectures in Ecumenical Theology*, ἐκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1996, σελ. 11- 24.

17. Βλ. ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΓΙΑΝΝΟΥΛΑΤΟΥ, *Ἱεραποστολή*, σελ. 135 ἔξ., 252 ἔξ.

18. Στὸ ἔργο τοῦ ΠΣΕ ποῦ ἀποτελεῖ μία πλατφόρμα γιὰ τὴν ἔκφραση τῆς παγκόσμιας ἱεραποστολῆς ἡ ὀρθόδοξη συμβολὴ ἔχει γίνεαι αἰσθητὴ στὸ θέμα τῆς ἱεραποστολικῆς κλήσης τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἔννοιας «Ἡ Λειτουργία μετὰ τὴν Λειτουργία». Πρόκειται γιὰ μίαν διπλὴ κίνησιν στὴν λειτουργία ἢ ὁποία ἀποτελεῖ ἀφενὸς μίαν σύναξιν τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀφετέρου μίαν ἀποστολὴν τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας γιὰ αὐθεντικὴ μαρτυρία στὸν κόσμον. Σύμφωνα

τονίζει ο καθηγητής Πέτρος Βασιλειάδης, προσέφερε στις ιεραποστολικές αναλύσεις την έννοια των σχέσεων, της οικειότητας, της ζεστασιάς, της οικογένειας, συμπεριλαμβάνει όλους τους ανθρώπους ανεξάρτητα από θρησκεία, έθνος, φύλο¹⁹. Πατέρας όλων είναι ο Θεός.

Η ιεραποστολική έκφραση μέσω του διαθρησκειακού διαλόγου είναι ή προβολή αυτής της αλήθειας ως μαρτυρίας, ως δικαίωμα και ως χρέος με την ταυτόχρονη συνεχή και ειλικρινή αυτοκριτική.

Ο άνθρωπος καλείται να μετέχει ενεργά στις παγκόσμιες κοινωνικές εξελίξεις βλέποντας πλέον τους άλλοθρησκούς, ως *συνεργάτες*, εταίρους στο διάλογο και να προσφέρει με ανιδιοτέλεια το όραμα μιας παγκόσμιας κοινωνίας αγάπης, υπερβαίνοντας τα προσωπικά του *εγώ* ή τα έθνικά του *εμείς*. Ο διαθρησκειακός διάλογος άνθει όταν γίνεται μία ζώσα πραγματικότητα στην καθημερινή ζωή. Οφείλουμε να υπερβούμε τον φανατισμό, τον φόβο για το ξένο, τον φόβο για τον ξένο. Οί διαθρησκειακές σχέσεις παίζουν σημαντικό ρόλο στη βελτίωση της έκφρασης της δικής μας πίστης και στην προώθηση της μαρτυρίας μας στον κόσμο.

Αξιίζει να σημειώσουμε ότι η κατανόηση της ιεραποστολής ως μιας διαλογικής σχέσης συναντάται ως ιδέα σε δύο δημοσιευμένα άρθρα του 1942 από τον Όρθόδοξο γάλλο Lev Gillet, ο οποίος συγκεκριμένα μιλώντας για την ιεραποστολή των χριστιανών προς τους Έβραίους πρότεινε ότι η ιεραποστολή θα έπρεπε να κατανοείται ως ένας διάλογος και όχι ως μία μονομερής κίνηση με σκοπό τον προσηλυτισμό. Ο Gillet θεωρούσε ότι αυτή η σκέψη είναι πολύ παλιά και βασιζόταν στο κείμενο του μάρτυρα Ίουστίνου, «Διάλογος με τον Έβραίο Τρύφωνα».

Σημειώνουμε, επίσης, ότι ήδη στις διαθρησκειακές συναντήσεις έχει αρχίσει να συζητείται μια θεώρηση του διαθρησκειακού διαλόγου από θρησκευολογική σκοπιά, μολονότι δεν έχει έδραιωθεί ευρύτερα.

Η ανάζητηση της αλήθειας είναι ένα διαρκές «ταξίδι» ή «προσκύνημα» προς την ανθρώπινη πληρότητα. Η θρησκευτική φιλοξενία που επιδεικνύουμε

με αυτό η λειτουργία αποτελεί μία ιεραποστολική ώθηση που καθορίζει την μαρτυρία κάθε Χριστιανού.

Για το θέμα βλ. την έμπεριστατωμένη μελέτη του ΣΤ. ΤΣΟΜΠΑΝΙΔΗ, *Λειτουργία μετά τη λειτουργία*, την ίδια τη μελέτη του ΙΟΝ ΒΡΙΑ, *The Liturgy after the Liturgy*. Περίληψη της ιδέας στο G. LYMOURIS, *Orthodox Visions of Ecumenism*, σελ. 216-220.

19. Βλ. ΠΕΤΡΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ, *Ένότητα και Μαρτυρία*, σελ. 87.

ταυτίζεται με την εικόνα του έναγκαλισμού του «άλλου» στην έτερότητά του. Αυτό ακριβώς που βρίσκεται στην καρδιά της χριστιανικής διδασκαλίας και πίστης αποτελεί το έφαλτήριο για μιὰ θεολογία τῶν θρησκειῶν πὸν θὰ στηρίξει τοὺς περιθωριοποιημένους καὶ θὰ καταργήσει κάθε περιορισμὸ πὸν ἀποτελεῖ τροχοπέδη γιὰ τὴν ἄσκηση τῆς μαρτυρίας ἐν Χριστῷ. Ἄλλωστε τὸ μυστήριον τῆς σωτηρίας πὸν ἔρχεται ὡς δωρεὰ τοῦ Θεοῦ δὲν ἐξαντλεῖται σὶς διαφορετικὲς ἀντιλήψεις περὶ πίστεως. Οὔτε οἱ θεολογικοὶ στοχασμοὶ προσφέρουν τὴ σωτηρία. Τὴ μαρτυροῦν. Μὲ ταπεινοφροσύνη συμμετέχουμε στὴ σωτηρία πὸν εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς πρόνοιᾶς τοῦ Θεοῦ πὸν ἔρχεται στὸ μέσο τῆς ἀνθρωπότητας ὡς «φιλοξενῶν» καὶ «φιλοξενούμενος» γιὰ νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ ἐσχατολογικὸ ὄραμα «ἐνὸς νέου οὐρανοῦ» καὶ «μίας νέας γῆς».